

Koppándi Botond

Az unitárius homiletika irodalma 1861–1918 között

Ebben a dolgozatban azokat az unitárius homiletikai kiadványokat mutatom be röviden, amelyek 1861 és 1918 között jelentek meg. Elsősorban prédikációkról és az ezeket összesítő gyűjteményekről lesz szó. Ezek nyomtatásban jelentek meg az erdélyi és magyarországi unitáriusok kiadásában. Szándékom pedig az, hogy ezek által bepillantást nyerjünk a kiválasztott korszak történéseibe, de nemcsak az egyháztörténeti jelentőségűekbe, hanem az azokat előidéző szellemi-lelki tevékenységekbe is. Ugyanis a homiletikai irodalom híven tükrözi ezeket. A szószerűen elhangzott vagy nyomtatásban megjelent gondolatok a lelkészeket foglalkoztató kérdések leképeződései, és általuk betekintést nyerhetünk az egyház külső és belső kérdéseire. Nyomon lehet követni a hitelvek alakulását, látni lehet, hogy milyen társadalmi, politikai, szociális stb. kérdések foglalkoztatták a híveket, és azt is, hogy a lelkészek miképpen próbáltak bibliai alapokon nyugvó, unitárius keresztyén – és sok esetben magyar – választ adni a felmerülő kérdésekre. Megszívlelendő Gellérd Imre figyelmeztetése:

„Aki nem ismeri a prédikációirodalom múltját, az ismerheti ugyan az egyháznak mint szervezetnek a múltját, de nem ismeri ugyanakkor azt, amiért az egyház is van, ami az egyháznak is létjogot biztosít: magának az evangélium hirdetésének és az evangélium léleképítésének a múltját. Nem elég tehát ismernünk egyházunk történetét – ismernünk kell azt is, hogy miképpen igyekezett az egyház legsajátosabb funkcióját betölteni.”¹

Választ kell adnunk arra a kérdésre is, hogy miért vizsgáltam éppen az 1861. évvel kezdődő korszak homiletikai kiadványait. Az unitárius egyháztörténelem úgy tekint az 1861 és 1918 közötti évekre, mint amely a felemelkedés és a szabad kibontakozás időszak. Ugyanis 1861-ben, vagyis a püspökválasztási jog kilencéves felfüggesztése után, Kriza János (1811–1875) kolozsvári lelkészt és tanárt választották a tordai zsinaton az unitárius egyház püspökévé, és ettől kezdve bontakozik ki a már említett

---

¹ Gellérd Imre: *Négyszáz év unitárius prédikációirodalma*. Kiadja az Unitárius Egyház, Kolozsvár 2002, 7.

felemelkedés és szabad kibontakozás időszaka. Kriza János első intézkedései közé tartozott, hogy megalapította munkatársaival a *Keresztény Magvető* folyóiratot, Erdély első tudományos igényességű teológiai szaklapját. Ezt Gellérd Imre így értékelte:

„A Keresztény Magvető kiadása riadó kürtzengés volt a letargiából. A nagyszerű életjelre az unitárius szószék megmozdult, egymásután veszik kézbe prédikátoraink tollaikat, s lassan-lassan szószékirodalom születik.”²

Ez a szószékirodalom főleg az 1907-ban alapított *Unitárius Szószék* című, elsősorban egyházi beszédek és imádságokat közlő folyóiratban teljesedik ki, amely kifejezetten

„[...] a lelkészek szószéki szolgálatának támogatását és az egyházi beszédiródalom fejlesztését tűzte ki célul.”³

Itt azonban mégsem a *Keresztény Magvető*ben vagy az *Unitárius Szószék*ben megjelent prédikációkat fogom bemutatni, hanem a külön kötetekben vagy füzetekben megjelent beszédek és imádságokat. Ezek némely esetben olyan beszédek tartalmazzak, amelyek megjelentek már a két folyóirat valamelyikében, viszont az egyház szükségét érezte annak, hogy külön lenyomatban is megjelenjenek.

A bemutatott korszak 1918-cal zárul, a II. világháború végével. Ez az 57 esztendő a pozitív optimizmus időszaka az unitárius egyház és teológia történetében, amikor is az egyházi közhangulat, az egyházban folyó szellemi-lelki és fizikai munka minősége derűlátásra adott okot. Ebben a korszakban a keresztyén alapú liberális teológia jellemzi az unitáriusokat, és az a folyamatos missziói vágy élt lelkészekben és világiakban, hogy az unitarizmus végre induljon el „világhódító” útjára.

Brassai Sámuel 19. századi jóslata, amely szerint a 20. század az unitarizmusé lesz, ott lüktetett a gondolatokban, és ez a meggyőződés lépten-nyomon kiérződik a vizsgált beszédekből is. Ebből a korszakból 11 kiadványt vizsgálunk kronológiai sorrendben.

---

² Gellérd Imre: *i. m.* 314.

³ Erdő János – Szabó Árpád: *Útjelző évszámok az Unitárius Egyház múltjából*. In: Szabó Árpád (szerk.): *Négyszáznegyven év 1568–2008*. Kiadja az Erdélyi Unitárius Egyház, Kolozsvár 2008, 66.

Egyházi imák és beszédek. [...]
(1861)⁴

Ez a 74 oldalas kiadvány magában foglalja a Kriza Jánost püspökké választó tordai zsinaton elhangzott imákat és egyházi beszédeket. Tartalma a következő:⁵

Könyörgés – a Zsinat előestéjén, Albert János tordai unitárius pap és tanár
Isten országa – Zsinati könyörgés és egyházi beszéd – Ferencz József⁶ kolozsvári unitárius pap és tanár
Zsinatmegnyitó beszéd – Székely Mózes egyházi főjegyző
Beszéd, melyet Főt. Kriza János úr mondott, püspökké választása alkalmával
A vallási tudományokban való előrehaladás szükségese. Zsinati könyörgés és beszéd – Nagy Lajos kolozsvári unitárius pap és tanár
Új papok felszenteléskori beszéd – Kriza János
Úrasztalához készítő beszéd – Kelemen István, szabédi pap
Zsinatot bezáró könyörgés – Inczefi József, derzsi unit. pap⁷

Kriza János ezt mondta püspökké választásakor:

„Illik nekünk is minden mi tiszteinket teljesítnünk, miket szentséges valásunk, egyházunk hív őrei, szabad, önálló lelkű képviselői ránk bíznak az Úrnak szent szőlőjében.”⁸

Ezeket a szavakat komolyan is gondolta, és általuk mintegy megszabta az egyház számára követendő irányt. A kiegyezés utáni szabadabb légkörben megerősödött a kapcsolat az angol és az amerikai unitáriusokkal, s ez kiszélesítette a teológiai látásmódot és bővítette a teológiai műveltséget.

Az új lelkészek felszentelésakor mondott beszédében Kriza János előrevetítette azokat az elveket, amelyeket egész püspökségére nézve fontosnak

---

⁴ Teljes címe: *Egyházi imák és beszédek. Elmondattak az erdélyi unitáriusoknak 1861-ik évi június 29-től július 2-káig bezárólag Tordán tartott zsinati főegyháztanácsa alkalmával.* Róma. Kath. Lyceum ny., Kolozsvár 1861.

⁵ A címeket és a tisztségeket az eredetiek szerint idézzük.

⁶ Érdekesség, hogy a kiadványban Ferencz Józsefet „Ferencz Józsi”-ként jegyzik.

⁷ A címeket és a tisztségeket az eredetiek szerint idézzük.

⁸ Kriza János: *Beszéd, melyet Főt. Kriza János úr mondott, püspökké választása alkalmával.* In: *Egyházi imák és beszédek*, 40.

tartott: a belső megújulást és a vallásos élet fejlesztését. Mivel ebben fontos szerepük van a lelkészeknek, a következőket mondja nekik:

„S legyen bár olykor a lelkész beszélőműszere darabos, prédikálása a művészet szabályait nélkülöző, de ha lelki erő s meleg szívből fakadó érzés hatja át, soha sem fogja eltéveszteni hatását, s megüti egy keresztény evangélista középértékét.”⁹

Ezzel a lelki erővel sok mindent el lehet érni – mondta –, és így folytatta:

„Az evangélista munkáját cselekedni: ez a prédikálás, az evangéliomi igehirdetés. Szép és magasztos feladat. Mindazon tényezők között, mikkel az ember e világon hatást gyakorolhat, a szó a legszellemibb. A szóba, az értelmes szóba olvad át az ember szelleme, s a fülön át embertársainak lelkébe átszáll. A szó, az ige által hatott Jézus, s új világot teremt azáltal. A szó azon nemes műszer, amellyel a lelkész napi munkáját cselekszi; így cselekedjél te is oh lelkész, és légy prédikátor.”¹⁰

Ez a felhívás bizonyára nagy visszhangra lelt, ugyanis a következő időszak termékeny volt: a lelkészek sorra adták ki gyűjteményes köteteiket.

Ferencz József: *Egyházszer tartási dolgozatok (Agenda)* (1878)¹¹

Kriza János után, 1876-ban Ferencz József (1835–1928) lesz az egyház püspöke. A korszak szerencsés, hiszen Kriza Jánossal megteremtődtek a fejlődés lehetőségei. 1870-ben az egyház hozzáfog William Ellery Channing műveinek fordításához, és ezek hatást gyakorolnak az erdélyi unitárius teológiai gondolkodásra. Emellett sokan kerülnek a transzcendentalisták (Ralph Waldo Emerson, Theodor Parker) műveinek hatása alá.

Ferencz Józsefet a liberális unitárius teológia művelőjének tartjuk, és ez meglátszik beszédein is. Gellérd Imre szerint ő volt „a modern liberális unitárius egyházi szónoklás nagy mestere”.¹²

⁹ Kriza János: Új papok felszentelésekor beszéd. In: *Egyházi imák és beszédek*, 63.

¹⁰ Uo. 62.

¹¹ Ferencz József: *Egyházszer tartási dolgozatok (Agenda)*. Franklin Társulat, Budapest 1878.

¹² Gellérd Imre: *i. m.* 363.

184 oldalas művének címe megtévesztő, mert valójában szertartási beszédek és imákat tartalmaz, amelyek előtt egy-két oldalban összegzi a szertartások lényegét. A könyv azt a missziói célt tükrözi, amely annyira jellemző volt korának unitarizmusára. Számára a prédikálás missziói alkalom:

„[...] nincs jobb alkalom a lelkeket Isten országának megnyerni, mint a kereszteleseknél, házassági ünnepélyeknél s úrvacsoravételnél.”¹³

Az ágendákat a következőképpen osztja fel:

1. *Kereszteleési ágendák.* (4 „általános” és 12 „különleges alkalmi”, pl. „nehéz szülés után”, „szülésben meghalt anya kisededénél” stb.)
2. *Úrvacsorai ágendák.* (4 „általános”, és 2 „különleges alkalmi” egy-egy textusra, a közben mondandó imákkal és „zárbeszéd”-del.)
3. *Házasságkötési ágendák.* (4 általános és 2 „alkalmi”.)
4. *Alkalmiak.* (10 ágenda.)

Az ágendákat imával együtt közli. A kereszteleési és házasságkötési ágendáknak nincs textusa, de a bibliai idézetek átszövik a beszédek. Az úrvacsorai ágendák textusra íródtak, és tartalmazzák az úrvacsoraszertartás közben elmondott imákat, sőt még az általa „zárbeszéd”-nek nevezett záróimákat is.

Derzsi Károly: *Imaház megnyitó ima és beszéd* (1884)¹⁴

Az unitárius egyház Derzsi Károly (1849–1905) budapesti lelképásztor szerkesztésében indítja el 1882-ben a missziós jellegű Unitárius Kis Könyvtár füzetsorozatát „az unitárius vallás és egyház ismertetése céljából”. A Derzsi Károly által írt és szerkesztett *Imaház megnyitó ima és beszéd* a sorozat 14. kiadványa, amely azt az imádságát és prédikációját tartalmazza, amelyet a Hódmezővásárhelyi Unitárius Leányegyházközség imaházának megnyitási ünnepélyén mondott el 1884. augusztus 17-én.

Derzsi Károly budapesti lelkészként látta el a hódmezővásárhelyi eklézsia beszolgálói munkakörét, és folyamatos támadások keresztüztüzebe került az unitárius vallásra áttérők miatt. A hódmezővásárhelyi egyházközségnek házat sikerült vásárolnia és átalakítania istentiszteleti célra, és ennek a felavatásán prédikált. Beszéde elején jegyzet olvasható:

¹³ Ferencz József: *i. m.* 4.

¹⁴ Derzsi Károly: *Imaház megnyitó ima és beszéd.* Unitárius Kis Könyvtár XIV. Szerk. Derzsi Károly. Nyomatott Bagó Márton és fiánál, Budapest 1884.

„Jegyzet. Tájékoztatóul megjegyezzük, hogy a hódmezővásárhelyi unitárius egyházközség a jelen év elején több mint 100 lélekkel szaporodott, nagy részben a ref. egyházból, ami ott visszahatást keltett. E visszahatás okozta, hogy híveink az ottani községi leányiskola tantermét isteni tiszteletre havonkénti egy órára sem a közgyűléstől, sem az iskolaszéktől meg nem nyerhették, s így kénytelenek voltak egy házat venni, melyet imateremmé alakítottak. E küzdelemre, visszautasításra és vádakra czéloznak a beszéd egyes helyei. D. K.”¹⁵

Egy ilyen bevezetés után harcias beszédet várhatnánk, de a prédikáció mértéktartó, nincs benne éles polémia. Textusa a 3Móz 26,11–12: *Az én hajlékomat közöttetek helyeztetem, s az én lelkem nem vet meg titeket. Közöttetek járok én szüntelen. Leszek nektek Istenetek, ti pedig lesztek nekem én népeim.* Derzsi Károly az imaház létrejöttének rendkívüliségét hangsúlyozza: a jövőbe tekint, és emelkedett stílusban fogalmazza meg azt a feladatot, amit a hajléknak és az odajáró híveknek kell betölteniük.

„Te pedig kis hajlék, melynek építője bizonyára nem álmodta, hogy egykor még az imádság házává leendesz, te állj, miként Sion, rendíthetetlenül! Benned a himnuszok s az igének szívből jövő beszédei ne legyenek csak elhangzó szavak a pusztában, hanem visszazengve újra meg újra járják át a kebelt, hassanak, gyümölcsözzenek, építsenek és lelkesítsenek. Falaidnak fehérsége, tisztasága jelképezze az imádók lelki tisztaságát. Ablakaid világossága jelezzen egy-egy új derűt, egy benső világosságot! Egyszerűséged jelképezze a hívők őszinteségét, alázatosságát. Te állj, légy befogadója az istenkeresőknek, gazdagnak, szegénynek; légy menedékhelye az üldözötteknek, vigasztalója a bánatosoknak, megmentője az elhagyottaknak!”¹⁶

Derzsi Károly beszédén egyértelműen érződik, hogy missziós lelkületű lelkipásztor. Egész életében fontosnak tartotta ezt a missziói attitűdöt, rendíthetetlenül hitt az unitárius vallás fejlődésének lehetőségeiben, és beszédei híven tükrözik ezt.

---

¹⁵ Derzsi Károly: *Imaház megnyitó ima és beszéd*, 6.

¹⁶ Uo. 18.

Derzsi Károly: *Fölebb, fölebb!* [...]
 (1887)¹⁷

Ez az egyházi beszéd az 1887-es dicsőszentmártoni zsinaton hangzott el. Textusa az Ézs 2,2–3: „Lészen az utolsó időkben, hogy minekutána az Úr házának hegye minden hegyeknek felette helyeztetik – sok népek elmennek, ezt mondván: jertek, menjünk fel az Úrnak hegyére, hogy tanítson minket az ő utaira, s mi járjunk azokban; mert Sionból megyen ki a törvény és az Úr beszéde Jeruzsálemből.”

Beszédének egy történet kölcsönzi a címet. Egy fiatalember egy hegycsúcs meghódítására indul, és a megtorpanások, illetve a mások figyelmeztetése ellenére újra és újra ezzel biztatja magát: „Fölebb, fölebb!” Majd így folytatja:

„A tudomány és a gondolkozás kétségen kívül vezérlő hatalom [...]. De az ember nem csupán gondolkozó lény; ő több ennél, mert érező, erkölcsi és lelki lény is. – S ép ezért az étel szabály, melyet felállítani szeretnék, ez lenne: *fölebb az értelmiekben, de mélyebbre az érzelmiékben, fölebb a tudományban, de mélyebbre az erkölcsben és vallásban!!* [...] s adjuk hozzá még a harmadikat is [...]: *szélesebbre a munkában, a tevékenységben!*”¹⁸

Beszédét ilyen szavakkal zárja:

„Az emberi kötelességek összege három fő pont alá sorozható, s ezek: gondolkodni, szeretni és munkálkodni. E háromnak az összhangja adja az élet szépségét, becsét, méltóságát s isteniességét. [...]

Még egyszer és utoljára, ismételjük tehát: *fölebb a gondolkozásban! mélyebbre az érzelmiékben* vagy ezek összességében: *a szeretetben!* s a gondolat és szeretet összhangzatos gyakorlása és kifejezése által: *szélesebbre a munkában, a tevékenységben!!* – Ha így élünk s járunk: akkor emelkedünk. Emelkedünk egyénileg, és mert csak az egyéneken él az egész: – emelkedünk egyházilag. Emelkedünk s fölebb-fölebb megyünk *az Úrnak hegyére*, és lakozni fogunk *az Isten házában*. *Úgy legyen! – Amen.*”¹⁹

Gellérd Imre így értékeli Derzsi Károly egyházi beszédét *Négyszáz év unitárius prédikációirodalmában*:

---

¹⁷ Derzsi Károly: *Fölebb, fölebb! Zsinati egyházi beszéd*. Unitárius Kis Könyvtár, XXVI. Szerk. Derzsi Károly. Nyomatott Bagó Márton és fiánál, Budapest 1887.

¹⁸ Uo. 16. és 20.

¹⁹ Uo. 21. és 22.

„A Fölebb, fölebb! a 19. század »élan vital«-jának szónoki kifejezése, egyik szónoki remekműve. [...] Célt és utat mutat egyszerre. A cél: a tökéletesség, az út: az unitarizmus.”²⁰

Derzsi Károly szenvedélyesen mutatott erre az útra, és ezt be is járta prédikátori tevékenységével.

Derzsi Károly (szerk.): *Templom-szentelési imák és beszédek* (1890)²¹

Ez a füzet az 1890. október hó 26-án, a Budapesti Unitárius Egyházközség templomszentelési ünnepélye alkalmával elmondott imák és beszédek gyűjteménye. A kiadvány elején az istentisztelet rendjét olvashatjuk:²²

Ének: „Tebenned bízunk eleitől fogva.”

I. Főpásztori megnyitó beszéd és megáldó ima, Mélt. és Főtiszt. Ferencz József, unitárius püspök úr által.²³

Ének: „Légyen kedves az áldozat.”

II. Alkalmi egyházi beszéd, Tiszt. Derzsi Károly, budapesti lelkész úr által.²⁴

III. Angol hitrokonaink üdvözlete, Tiszt. Ierson Henrik, úr által.²⁵

Ének: „Szeret, imád, magasztal.”

IV. Úr-vacsorai beszéd és imák, Úrvacsora-osztás, Tiszt. Péterfi Dénes, kolozsvári lelkész által.²⁶

Ének: „Légyen béke áldott Isten!” és „Isten áldd meg a magyart!”

A füzet végén Grindall Reynoldsnak, az Amerikai Unitárius Társulat titkárának levélben megküldött üdvözletét lehet olvasni.²⁷

²⁰ Gellérd Imre: *i. m.* 406.

²¹ Derzsi Károly (szerk.): *Templom-szentelési imák és beszédek*. Unitárius Kis Könyvtár, XLIII–XLV. Szerk. Derzsi Károly. Nyomatott Bagó Márton és fiánál, Budapest 1890.

²² Ld. *A templom-szentelési ünnepély sorrendje*. (4. számozatlan oldal.) A címetek és a tisztségeket itt is az eredetiek szerint idézzük.

²³ Nincs textusa, nem egyházi beszéd, inkább köszöntésnek lehetne nevezni.

²⁴ Tartalmazza a bezáróimát és *Jelentést*, azaz a hirdetéseket is.

²⁵ Az üdvözletet angol nyelven közlik.

²⁶ A beszéd mellett az úrvacsora előtti, alatti és utáni imákat is közlik.

²⁷ Ld. a 40–41. oldalakon: *Grindall Reynolds titkár úr levélbeli üdvözlete az „Amerikai Unitárius Társulat” részéről*.

Részletesebben Derzsi Károly templomszentelési beszédével foglalkozunk, amelynek alapigéje 1Móz 28,16–19. Tehát Jákób menekülésének bételi eseményeire épít, és ennek fonalát követve írja le, hogy mi a budapesti templomszentelés jelentősége. Hosszú, 17 oldalas igehirdetésében részletesen kifejti, hogy az ember olyan szertartásos lény, aki Istent, a „végtelen bölcsesség”-et imádja.²⁸

„[Isten] Az, aki mint élő és okozó hatalom jelen van, él és működik a nagy mindenségben, a tárgyak és tünemények mögött, alatt, fölött; kinek öntudatos akarata a törvény, melynek engedelmességgel mozognak a nagy világok s azoknak alkatrészei a mérhetetlen központi napoktól le az utolsó atomig; kinek bölcsessége az irány és az út, a mely szerint a fejlődés isteni nagy célok felé halad, emelkedik.”²⁹

A templomot ennek az Istennek a tiszteletére építettük – mondja –, majd így folytatja:

„Igen, az oszlop fel van emelve, – jertek, töltsünk olajat rá! Templomunk készen áll, – jertek, és avassuk fel azt rendeltetése céljára; szenteljük fel az Isten tiszteletére, [...] és az ember szolgálatára.”³⁰

Majd arra keresi a választ, hogy miként eszközli egy templom az „Isten- és emberszolgálatot”, és ezeket mondja:

„Eszközli úgy, ha az emberi méltóságunkra, a kötelesség szentségére, a jellem tisztaságára, alázatosságra s önfeláldozásra figyelmeztet, tanít, bátorít, lelkesít, – tudva, hogy ezek az emberi nagyság eszközei, ezek a halhatatlanság lépcsői és biztosítékai. Szóval – eszközli úgy –, hogy az Isten-atyaság és embertestvériség alapján jézusi életet hirdet. Ez az igazi vallás, ez – legalább szerintem – az Unitarizmus.

E célra szenteljük ezt a templomot. E célra álljon és éljen az!! S ha e célt elérni, ha e rendeltetést híven betölteni igyekeznek: akkor méltóképpen fogja kifejezni – nemcsak a jelenben, hanem a jövőben is – lelki örömmüket és igaz hálánkat az Isten iránt, ki e helyet nekünk adta, és ama jó szívek iránt, akik által adta s építtette; akkor méltóan áll és él a nagy

²⁸ Derzsi Károly: Templom-szentelési egyházi beszéd. In: uő (szerk.): *Templom-szentelési imák és beszédek*, (14–30) 18. skk.

²⁹ Derzsi Károly: *Templom-szentelési egyházi beszéd*, 20.

³⁰ Uo. 18.

időkön keresztül – mert áll és él: »az Isten tiszteletére, s az ember szolgálatára«. Amen.”³¹

A beszéd híven tükrözi azokat a nagy formátumú reményeket, amelyeket unitárius eleink fűztek a budapesti egyházközséghez és templomához.

Gál Miklós: *A társadalom korunk szellemi mozgalmaiban* [...] (1895)³²

Gál Miklós (1869–1911) torockói lelkész volt, aki nagyon fiatalon, 42 évesen halt meg. Alig 26 évesen ő végezte a szószéki szolgálatot az 1895-ös böllöni zsinaton. A 20 oldalas kiadvány a zsinaton elmondott igehirdetését tartalmazza, amelynek alapigéje: Jób 11,7–8. A beszéd a korra jellemző vallásközi villongásokra, illetve a tudomány és a vallás közötti ellentétet szító véleményekre is felel. Polemizáló beszéd, amely egyértelműen a hitvédelem szándékával íródott:

„Vizsgálatunkban a természetet s az embervilágot öleljük fel. Nem hódítjuk meg a korszellemet, avval teljesen tisztába vagyunk; de nem is tesszük le gyáva csüggedéssel előtte a fegyvert. Azon tiszta tudattal, hogy az igazság részünkön van, járjuk be e két terjedelmes mezőt s keressük az alapige szerint az isteni bölcsesség rejtett mélységeit.”³³

Gál Miklós összehasonlítja a vallást és a tudományt, de nem a tudomány ellen szónokol:

„A tudomány magas értékét senki nem méltányolhatja jobban, mint mi, egy szabad vallásfelekezet hívei, kiket az igazság felfedezései semmi téren nem feszélyeznek. De az áldozatok, miket az új szellem profétái ez új bálvány oltárán elfüstölögtetnek, méltó fájdalommal töltik el lelkünket.”³⁴

Kutatja a jövőt, s erről Berzsenyi Dániel *A magyarokhoz* ódáját idézve zeng proféciát:

³¹ Derzsi Károly: *Templom-szentelési egyházi beszéd*, 29. és 30.

³² Gál Miklós: *A társadalom korunk szellemi mozgalmaiban a vallásos szemlélet világnál. Egyházi Beszéd. Tartotta Gál Miklós torockói unitárius lelkész az unitárius vallásközség zsinatán, Böllönben, 1895. évi augusztus hó 26-ikán, az új papok felszentelése alkalmával*. Kinyomatott Torockó hívei költségén. Nyomatott Harmath Józsefnél, Torda 1895.

³³ Gál Miklós: *i. m.* 7.

³⁴ Uo. 7.

„Minden ország támasza és talpköve a tiszta erkölcs, mely ha megvész, Róma ledől s rabigába görbed. [...] A mi Rómánk kapui előtt is itt állanak már a szocializmus, kommunizmus, nihilizmus és anarchizmus barbár hordái.”³⁵

Micsoda előrelátás ez a 19. század végén! Majd így folytatja:

„A tudományt, melynek megbecsülhetetlen nagy szolgálatait elismerjük, nem vádoljuk; de igen azon irányt, mely az egyoldalú tudás szellemének ápolása által az eszményi és erkölcsi élet egyéb fenntartó oszlopait töredezni és megingatni segítette.”³⁶

Mi a teendő a vallásos ember számára? – kérdi, és leírja a követendő irányt:

„Az evangélium világánál keressük az Isteni bölcsesség rejtett mélységeit a természetben, az emberiség életében s a benső ember lelki világában – a három mező, melyből az evangélium szolgálja a tiszta magot nyeri, hogy dús kamatozással szolgáltassa azt vissza. [...] Mert nem azért vagyunk itt, hogy a mindenség titkait megoldjuk, hanem azért, hogy azon törvények követése által, melyekbe Isten a lélek folytonos emelkedését helyezte, életünket magasabb erkölcsi célok érdekében érvényesítsük.”³⁷

Beszédét buzdítással zárja:

„Krisztus sziklavárának őrálló serege! A te kötelességed az eszmények, az örök igazság szolgálata. Hadd harcolják végig a földi pályát eszmények nélkül azok, kik minden élet egységének és közös sorsának hitében feregársainkhoz akarnak visszavezetni a posványba. Te mutasd az embereknek a menyország felé vezető utat! Ámen.”³⁸

Nagy hatású beszéd lehetett, amely rendkívüli éleslátással mutatja be a 20. században ránk váró nehézségeket, de a követendő utat is.

---

³⁵ Gál Miklós: *i. m.* 14. Gál Miklós nem jelöli meg sem a költő nevét, sem az óda címét. A valószínűleg emlékezetből idézett sorok így hangzanak az óda 1810-es, végső változatában:

*Így minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, melly ha megvész:
Róma ledől, s rabigába görbed.*

³⁶ Uo. 17–18.

³⁷ Uo. 19.

³⁸ Uo. 20.

Gellérd Imre így értékeli Gál Miklós igehirdetését:

„A beszéd a század végi európai és hazai polgári társadalom éles hangú bírálata. Ez a bírálat realista, mert a szomorú valóságot tükrözi, de optimista is, mert a bírálat nyomán elének táruló diagnosztikai kép önként arra utal, hogy a beteges tünetek gyógyíthatók.”³⁹

Csifó Salamon: *Szolgalat az Úr előtt* [...] (1905)⁴⁰

Csifó Salamon (1865–1934) kolozsvári lelkész és teológiai tanár 1905-ben jelentette meg prédikációinak gyűjteményét. A 176 oldalas *Szolgalat az Úr előtt* kötet 33 beszédet tartalmaz, amelyek az iskolai tanév elejétől a pünkösdi ünnepével bezárólag hangoztak el. Emellett még két érdekes című és témájú beszédet is olvashatunk a prédikációs kötetben: *Bocskai háromszázados ünnepén*, illetve a *Forrást megáldó beszéd*.

Csifó Salamon igehirdetésének bemutatására *Az örökélet kérdése a hívők és a kételkedők szemüvegén keresztül* című húsvéti beszédét ismertetjük, amely ezzel a gondolattal indul:

„Nem volt, nincs és nem lesz soha oly ember, ki egészen közönyös volna a földi élet után következő életnek kérdése iránt. Ama kérdést szeretné megfejteni, tudni minden ember: mi van ott túl ama sötétleplen, hová nem hatolhat földi szem?”⁴¹

Majd ezt mondja:

„[...] hogy e kérdés úgy meg legyen valaha világítva mindenki előtt, hogy ahhoz, mint valamely számtételhez, kétség többé sohase férjen senki részéről; az az idő eljönni nem fog soha.”⁴²

Hallgatóságát pedig ezzel vigasztalja:

„Az istenség titkaiból csak apránként és kis részletekben jó nekünk megtudni egyeseket. Mint az orvosságot, csak kis adagokban, időközönként

³⁹ Gellérd Imre: *i. m.* 408.

⁴⁰ Csifó Salamon: *Szolgalat az Úr előtt. Unitárius egyházi beszédek*. Nyom. Gámán I. Örököse Könyvnyomdájában, Kolozsvár 1905.

⁴¹ Csifó Salamon: *i. m.* 150.

⁴² Uo. 150–151.

élvezhetjük ezeket is úgy, hogy az isteni célnak és saját tökéletesedésünknek megfelelően javunkra, üdvességünkre váljanak.”⁴³

A továbbiakban pedig így szól:

„Csak egy ember hozott e kérdésre feleletet; egy ember – az Úr Jézus, ki fel-támadásával arról győzhette meg az emberiséget, hogy arra, a mi teljesen, tisztán és kizárólag az életet, a létet alkotja: a lélekre nézve nemlétezés nincsen, annak örök élete van.”⁴⁴

Ezek után azt fejti ki, hogy az emberiség most is két táborra szakad az örök élet hitének értelmezésében, akárcsak egykor Jézus tanítványai. Az egyik tábor hívőké, a másik pedig a kételkedőké. A hívők a lélekre vonatkoztatva hiszik az örök életet. Azokra pedig, akik a Tamás nyomán járnak, és kételkednek, az örök enyészet vár. A beszéd végén pedig felfohászkodik, majd magát buzdítja, és felfedi saját hitét és reménységét:

„El tőlem, el, kételkedés! Jöjj keblembe örök életnek áldott hite; én látni akarom még elveszített kedveseimet, küzdeni és szenvedni még azzal a hittel, hogy lesz igazság, lesz jutalom; azzal a hittel, hogy a földön csak megkezdettem tökéletesedésem munkáját, de egy szebb életben folytatni fogom, míg egy leszek az Istennel.”⁴⁵

Az igehirdetés végén megadja a választás lehetőségét: „Legyen nektek is a ti hitetek szerint...”, és az olvasó úgy érzi: meggyőzték.

Péterfi Dénes: *Unitárius kereszténység. Egyházi beszédek* (1907)⁴⁶

Péterfi Dénes (1859–1925) korának egyik legnagyobb szónoka, akinek prédikációi főként az általa is szerkesztett *Keresztény Magvetőben* jelentek meg.

Unitárius kereszténység című beszédgyűjteménye talán élete főművének tekinthető, és az 1900 és 1905 között elmondott beszédeinek válogatását tartalmazza. A kötet, azaz pontosabban a szószék létjogosultságát már a *Bevezetőben* leszögezi:

---

⁴³ Csifó Salamon: *i. m.* 151.

⁴⁴ Uo. 154–155.

⁴⁵ Uo.

⁴⁶ Péterfi Dénes: *Unitárius kereszténység. Egyházi beszédek*. Kókai Lajos, IV., Károly-utca 1. szám, Budapest 1907.

„Bárhogyan támadják ma is, avagy bármivel is akarnák helyettesíteni, az evangélium predikáltatni fog, a szószéken felhangzik a keresztény ige, hogy világoljon és építsen. [...]

Mert a kereszténység nem oly vallás, mely a haladást kizárja, s azzal szemben mint ellentét álljon, hanem magának a józan emberi haladásnak a szelleme. Néhány darabja az így felfogott kereszténységnek az itt közlött beszédek. Hadd hirdessék azok dicsőségét a kereszténységnek.”⁴⁷

A 174 oldalas kötet 10 beszédet tartalmaz, amelyeknek címei a következők: *Egy az Isten, Jézus-Krisztus, Keresztény eszménység, Hívők és kételkedők, A Szentlélektől való indíttatás jelei, A jó cselekedetek, Keresztény egyenlőség, Az unitárius kereszténység megtartása, Történelmi pillanatok forrásai, Vallástétel a Krisztusról.*

Több beszéde jeles alkalmakkor hangzott el, például Nagyajtán, a Kriza-empléktábla avatásakor; főtanácsi ülés alkalmával, a kolozsvári templom és torony megújításának hálaünnepén, vagy éppen az új kollégium fölavatásakor.

Az új kollégium Pákey Lajos tervei alapján készült el, és ünnepélyes megnyitóját 1901. szeptember 22-én tartották. Péterfi Dénes nem ok nélkül adja ezt a címet avatóbeszédének: *Történelmi pillanatok forrásai*. Textusa a Fil 4,12: *Tudok megalázkodni és tudok bővölködni is.*

A beszéd bevezetőjében az esemény nagyságát emeli ki, és „dicső történelmi pillanat”-nak nevezi azt. Az apostol nyomán azt mondja, hogy első érzése a „megalázkodásé”, merthogy a történelem erre tanította:

„Tudomány-intézetek egyik otthont a másik után elveszítette, emez egyszerű falak, vesszőszálakból font, szegényes falak közt lakozott, és bírt lakozni, lakozni tudott; tanítómestereiteken a bársonyfalak szakadozott, ruházatuk elhalványult, színehagyott [...]. Nem megalázkodás volt-e? [...] De a megalázkodásból jönnek elő az emberiség számára a hittörténelmek!”⁴⁸

Az apostol bővelkedni is tudott – folytatja –, és így ez számunkra is lehetséges. Valamikor a fejedelem segített, most már ez a kegy nem hull reánk – mondja –, de a gazdagok adományából és a szegények filléreiből, egyszóval a hívek áldozatából állnak elő új intézetek a tudománynak és műveltségnek. Ez a honszeretetnek, „a polgári kötelességek teljesítésének” az egyházi erőfeszítésnek is következménye. A hívek tudtak megalázkodni, tudtak bővölködni, de tudtak hálát is adni Istennek, aki a „gyöngye erő” által tesz

⁴⁷ Péterfi Dénes: *Unitárius kereszténység. Egyházi beszédek*, lapszám nélkül.

⁴⁸ Uo. 147.

csodálatos dolgokat, s akinek „bölc s vezérlete diadalra vitte ezt az ügyet”. Ezért őt illeti a dicséret és dicsőség.

Péterfi Dénest a „közfelfogás” ügy tartja számon, mint aki „az unitárius hit szónoka”. Gellérd Imre pedig így egészíti ki ezt: „ihletett szavú vagy lel-kű” igehirdetőt lehetett megismerni benne, akinek „a prédikálás szenvedélye volt”, s aki nagy gondot fektetett prédikációinak formai megszerkesztésére is.⁴⁹ Ezt a röviden ismertetett *Tudok megalázkodni és tudok bővölködni is* című prédikációja is híven tükrözi.

Györfi István: *Az ember* [...] (1916)⁵⁰

Györfi István (1887–1973) kolozsvári lelkész és a kolozsvári teológia tanára és volt. *Az ember* című beszédgyűjteménye 79 oldalas, és Mózes első könyvéből és Shakespeare VI. *Henrikjéből* vett angol mottóval indul (!). Bevezetése, amelyből alább néhány sort idézünk, ezt a címet kapta: *Néhány szó az olvasóhoz*:

„Keresem az élet értését, hogy minden változatában megtaláljam, a végzetes »miért« feleletét, a szépet, az értéket! Halhatatlan elmék – Carlyle, Emerson, Ruskin – gondolatainak fáklyafénye mellett járok s, azért mégis szinte minden beszélgetés új ösvényt világít. [...] Mély bölcsességű tanácsokat nem adok, szabály-korlátokat senki számára nem állítok; tanítványokat nem nevelek, követőkre még kevésbé vágyom: jöjjenek kereső emberek, tőlem távol, avagy velem szemben, de emberibb élet vágyával, törjenek fölfelé!”⁵¹

Ez a szándéka teljesen világos a közölt 18 beszédben: kereső emberként „beszélget” Istennel, és kérdéseket vet fel a 19. század gondolkodói nyomán. Érdeklő az ember, foglalkozik az isteni gondviseléssel, de szeretné megfejteni, hogy miként lehet túlélni a rettenetes háborút, és hogyan lehet majd utána „újjaszületni”. Beszédein érződik, hogy közülük több is az első nagy világ-ézés idején született.

⁴⁹ Gellérd Imre: *i. m.* 400.

⁵⁰ Györfi István: *Az ember. Györfi István teológia-akadémiai tanár, kolozsvári prédikátor Templomi beszélgetései*. Egyesült Könyvnyomda R.-T., Kolozsvár 1916.

⁵¹ Uo. 1.

Példaként álljon itt *Az ember* című beszéde, amelynek bevezetőjében a háború borzalmait írja le:

„A pusztulás, a romlás képe mindenütt, merre nézünk: vérnek tengere hullámzik országok tágas térein; nagy temető lett a békességnek földje, a kalászos mező, a gyümölcsöt hozó, szelíd halom hát, halálhörgéstől visszhangzanak a néma rengetegek.”⁵²

A háború embertelensége ellenére mégis kifejti, hogy ő még mindig hisz az emberben:

„Mégis [...] hiszek az emberben. Hiszek teremtő hatalmában, hiszem, hogy felállana a porból, újat, szebbet, istenibbet munkálna. Hiszek az emberben, abban a rejtett mélységben, mely mint az isteni élet olthatatlan lángja ég benne. Hiszem, hogy az élet vizének új, bőségesebb áradata fog ömleni belőle.”⁵³

A nyomdai szedés is kiemelve közli egyik alaptételét:

„*Hiszem az embert!* Hiszem, hogy e földön minden az ember, mert az ember lélek, és lelkén keresztül emberivé, magáévá tesz mindent e földön.”⁵⁴

A háború okozta veszteségről ezt mondja:

„Boldogan érezzük, hogy a vesztes, a fájdalom múltó veszedelme csak engem, az egyént fenyeget, de a nagy mindenség, melyet lelkemben hordok, nem szenved, érintetlen marad.”⁵⁵

Ez a nagy mindenség szerinte a lélek az, amely felfogása szerint

„[...] az isteni lehelet bennünk, egy szikra abból a lángtengerből, mely mint a mindenség lelke él az örökkévalóságban [...]”⁵⁶

Felfogását oedig így summázza: „A lélek a lényeg, a lélek az ember!”⁵⁷

A háború borzalmait ellenére mégis rendületlenül hisz és buzdít, hogy nem félhetünk, mert ez az isteni lélek van bennünk.

⁵² Györfi István: *i. m.* 5.

⁵³ Uo.

⁵⁴ Uo. 6.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo. 7.

„Ha a világ minden népe eszt is veszíti, ha lábbal taposnak hitet, becsületet, mi [...] való lelkünk fényében mutassuk magunkat, higgyük, éljük a léleknek emberét!”⁵⁸

Orbán Lajos: *Bizonyságtevés. Egyházi beszédek*
(1918)⁵⁹

Az *Unitárius Egyház könyvtára* sorozat 1. száma Orbán Lajos újszékelyi unitárius lelkész, az *Unitárius Szószék* későbbi főszerkesztőjének prédikációit közli. A kötet 22 igehirdetést foglal magában. Ezek általános és ünnepi beszédek, amelyekhez Kiss Elek püspök írt ajánlást:

„Szolgáljon e mű a maga idealizmusával, valamint az egész vállalkozás Egyházunk haladására, megerősödésére!”⁶⁰

A beszédek a háború idején vagy éppen utána íródtak, s a világégés képei és hangulata átszövik a prédikációkat. Nagyon szép, de rendkívül szomorú, elégikus hangulatot áraszt a *Bízzál Istenben* című beszéd. Textusa a Zsolt 42,6: *Miért csüggedsz el lelkem és nyugtalankodol bennem? Bízzál Istenben, mert még hálat adok neki az ő orcájának szabadításáért.*

A beszéd az ősz naturalista leírásával indul:

„[...] néma berkekben hulló levelek suttogása hallszik csupán, és egy-egy bús varjú káromása, amint tovaszáll az őszi ködben.”⁶¹

A természet hangulatát minden átveszi:

„A madarak elmentek. S mintha velük elszállt volna a szívekben táplált szép remény, a lelkekben élő forró vágy.”⁶²

De a zsoltáriró hatására a szív reménykedéssel telik meg:

„Bízzál Istenben a jelen tapasztalatain keresztül s a jövőendő ígéretei által.”⁶³

---

⁵⁸ Györfi István: *i. m.* 9.

⁵⁹ Orbán Lajos: *Bizonyságtevés. Egyházi beszédek*. Az Unitárius Egyház könyvtára I. Becsek D. Fia Könyvnyomda, Székelyudvarhely 1918.

⁶⁰ Uo. lapszám nélkül.

⁶¹ Uo. 88.

⁶² Uo.

Ezután a háború pusztításait siratja:

„Apák, fiúk, gyümölcsöző ifjak serege, véreink, embertestvéreink, kik mind életerős, terveket látó, célokat valósító, feladatokat vállaló, családot boldogító, társadalmat szervezői, reménydús vetései voltak az élet termőföldjének, ma oly szörnyű sokan letörött virágai, bús lakói a temető kertnek. [...] Ajkukon egy imádság fakadt: A haza minden előtt.”⁶⁴

De ennek ellenére is bízik Istenben, mert a jelen tapasztalata az, hogy „a halálban életet látok”. A levélnek le kell hullnia, a magnak el kell rothadnia, hogy terméssé legyen – mondja –, és a „bizzál Istenben!” felhívás fogja „édes reménnyé” változtatni a jövőndőt. Ez pedig így valósul meg:

„[...] ha magad leszel az, ki a tieid, s ma mindannyiunk drága halottját föl-támasztod.”⁶⁵

A hála a hősök iránt, a bizalom a „nemzeti jövőben” – ez lesz méltó az elhunytakhoz. Igehirdetését Madách Imre sorával fejezi be: „Ember küzdj, és bízza bizzál!”⁶⁶

Gálfi Lőrinc: *Pályadíjjal jutalmazott egyházi beszédek* (1916)⁶⁷

Az 1902-től kezdve pályadíjjal jutalmazott egyházi beszédek gyűjteménye Gálfi Lőrinc (1865–1943) teológiai tanár szerkesztésében jelent. A szerkesztő az *Előszó*ban tájékoztat a kötettel kapcsolatos tudnivalókról:

„A magyarországi unitárius egyház papjai az 1902. évtől kezdve minden esztendőben pályázhatnak 100 korona jutalomra egyházi beszédekkel. Ezt a pályadíjat dr. K. Bedő Albert nyugalmazott államtitkár az egyház főtanácsa útján tűzi ki az általa 1901-ben megállapított és az idő óta változatlanul fenntartott feltételek szerint.”⁶⁸

---

⁶³ Orbán Lajos: *Bizonyságtézés. Egyházi beszédek*, 88.

⁶⁴ Uo. 90.

⁶⁵ Uo. 91.

⁶⁶ Uo. 92.

⁶⁷ Gálfi Lőrinc (szerk.): *Pályadíjjal jutalmazott egyházi beszédek*. Kiadta Gálfi Lőrinc teológiai akadémiai tanár. Egyesült Könyvnyomda Részvénytársaság, Kolozsvár 1916.

⁶⁸ Uo. 3.

A gyűjtemény 9 beszédet tartalmaz, Gálfi Lőrinc pedig így értékeli őket:

„Ezek a beszédek a legjobbak közé tartoznak, amiket az unitárius papi testület a jelen században az egyházi beszéd írás terén fel tud mutatni.”⁶⁹

Arról is tájékoztat, hogy ezek már megjelentek a *Keresztény Magvetőben*, de úgy ítélte, hogy érdemes újból kiadni őket,

„[...] mert egy jelentékeny számú szabadelvű papi testületnek másfél évtizeden át pályázati versenyen létrejött legjobb szellemi termés megérdemli, hogy a közönség elé kerüljön ilyen külön összeállított alakban.”⁷⁰

Ehhez egy második indoklást is fűz:

„De e beszédek kiadására még egy másik indítóok is vezetett. A folyó nagy háború ideje nemcsak nemzetünk és egyházaink történetében, hanem az emberek gondolkozási módjában is maradandó határkő lesz. Történelmi tükör is tehát e könyv, amellyel a háború után, a megváltozott körülmények és gondolkozás mellett is, bárki bepillanthat a háború előtti lelki életbe és gondolkozásba [...]”⁷¹

Ez utóbbi mondat igazolja a gyűjtemény létjogosultságát.

Az előszó az 1901. évi pályázat szövegét is tartalmazza, amelyet húsvéti beszédre írtak ki, és amelyet – feltételezésem szerint – alapul használtak a további kiírásokhoz. A pályázatban megszabták, hogy a bírálóbizottság tagjai a kolozsvári kollégium felszentelt lelkészeiből és tanáraiból verbuválódnak. A pályázatra „minden felszentelt pap” jelentkezhethet, kivéve a kollégiumi tanárokat és lelkészeket, és megszabják:

„[...] a beszéd terjedelme Cicero betűkkel nyomtatva nyolcad alakban legfennebb 12–16 oldalra terjedhet. A pályadíj száz korona, mely a bírálat kihirdetése után csakis abszolút becsű eredeti beszédnek adatik ki.”⁷²

A kötet az alábbi prédikációkat tartalmazza: Ürmösi Károly: *Örökélet hite a Jézus által*; Ádamosy Gábor: *Karácsonyi beszéd*; Kelemen Árpád: *Hálás megemlékezés Isten áldásáról*; Ürmösi Károly: *Az unitárius vallás hitelvei Jézus életében és tanításában gyökereznek*; Kelemen Árpád: *A szentlélek munkássága*; Kovács

⁶⁹ Gálfi Lőrinc (szerk.): *i. m.* 3.

⁷⁰ Uo.

⁷¹ Uo. 3–4.

⁷² Uo. 5.

Lajos: *Egyházi beszéd 1; Egyházi beszéd 2*; Kovács Lajos: *Isten az emberben él*; Kelemen Árpád: *Kötelességeink teljesítése*.

Illusztrálásképpen Ürmösi Károly (1874–1953) unitárius esperes-lelkész *Az unitárius vallás hitelvei Jézus életében és tanításaiban gyökereznek* című beszédét mutatjuk be, amely az 1908. évi pályázat nyertese lett.

A beszéd alapgondolata: *Mi pedig prédikáljuk a Krisztust* (1Kor 1,23), és azzal indul, hogy minden korban fölmerült az a kérdés: melyik az igazi vallás? Minden vallás magának tartja fenn ezt a kiváltságot, és így csak az lehet a döntő kritérium, hogy az illető vallások közül melyik áll közelebb Jézus szellemiségéhez – vallja a szerző. Ürmösi Károly ezért amellett döntött, hogy prédikációjában a következő igazságot fejt ki:

„[...] az unitárius vallás hitelvei a Jézus életében és tanításaiban gyökereznek.”⁷³

Ezt pedig az alábbi tételekkel bizonyítja:

1. Egy Istenben hiszünk, akiről azt valljuk, hogy ő Lélek, Atya és Egy, és bibliai példákon keresztül bizonyítja, hogy ő a mi Istenünk.

2. Az emberi lélek Istennel rokon. Az ember ugyan porból lett, de lélekkel felruházott, és nagyra hivatott. Némely vallások tévesen tanítják az eleve elrendelést és az eredendő bűnt. Mi úgy hisszük, hogy a lélek az, amely összeköt bennünket Istennel, „mert az az Isten lelkének a kisugárzása”. Mi ezt azért hirdetjük, mert „Krisztust prédikáljuk”, és ezt evangéliumi példákkal támasztja alá.

3. Hiszünk az örök igazságokon alapuló folytonos haladásban, és abban, hogy az ember élete nem ok és cél nélkül való. William Ellery Channinget idézve mondja:

„A kereszténység haladása előtt, amelynek folytonosnak kell lenni, amely csak egy más elnevezése az Atya „lélekben és igazságban” való imáadásának, meg nem állhat a hajdankornak egyházi formaságokhoz és szervezetekhez való ragaszkodása.”⁷⁴

Az egyháznak csak akkor van jövője, ha az „örök eszmék” és az igazság szolgálatába szegődik. Mi ezekben „Krisztust prédikáljuk” – mondja –, és kifejti, hogy az unitáriusok őt embernek tekintik. A zárórészben arra kéri fel hallgatóságát, hogy ragaszkodjanak e valláshoz, szeressék, legyenek „hú fia”,

⁷³ Gálfi Lőrinc (szerk.): *i. m.* 45.

⁷⁴ Uo. 60.

és másokat is vezessenek „jobb, igazabb meggyőződésre”, mert ezzel mesterrüknek, Jézus Krisztusnak szolgálnak, akit „mi prédikálunk”.⁷⁵

A beszéd a századelőre jellemző unitárius optimizmus jegyében íródott, amikor is a hittételek megfogalmazása, a más felekezetűek iránt tanúsított viszonyulás tisztázása volt a fontos, és teológiánkon William Ellery Channing, Theodore Parker és Ralph Waldo Emerson hatása érződik. Az unitárius egyház megalakulásának 400. éves megünneplése, valamint a Dévára tervezett *Dávid Ferenc-emléktplom* mind olyan esemény volt, amely ezt a pozitív jövőképet erősítette. A beszéd ennek a század eleji jövőbe néző reménységnek a hú tükre.

Befejezésül

Az unitárius prédikációirodalom 57 esztendejét vizsgálva, a kései utódoknak vegyes érzései vannak. Egyrészt felébred benne az a nagyrabecsülés, amellyel a valaha élt és alkotott prédikátorok iránt viseltetik, másrészt benne van a frusztráció, amely azt kérdezi: mit lett volna, ha a történelem kereke másképp fordult volna? Mi lett volna, ha a 20. század nem törte volna ketté a 19. században tapasztalt optimizmust? Mi lett volna, ha az unitarizmus jövőjéről szóló „szent meggyőződés” valósággá válhatott volna? De ez nem a kutató területe. Marad tehát az elismerés a mívesen megalkotott prédikációk szerzői iránt, és az örök kérdés: méltók-e az utódok a nagy elődöknek akár a saruját is megoldani?

---

⁷⁵ Gálfi Lőrinc (szerk.): *i. m.* 64.